

УДК 338.432:334.012.82.003.13

ІНТЕГРОВАНІ ХОЛДИНГОВІ СТРУКТУРИ У ПОСТКРИЗОВИЙ ПЕРІОД ФУНКЦІОНУВАННЯ АПК УКРАЇНИ

Р. Хірівський, к. е. н.

Львівський національний аграрний університет

Постановка проблеми. Поступове насичення більшості секторів економіки України, зокрема фінансового та сектору промисловості, за уповільнення темпів зростання ВВП держави призвело до загострення конкуренції. Наслідком цього став пошук корпораціями нових секторів інвестування фінансових та організаційних ресурсів. Як результат, у 2012 році понад 12% світових інвестицій в АПК припали на аграрний сектор України. Такі тенденції призвели до активізації в аграрному секторі економіки інтеграційних процесів, а відтак до розвитку структур холдингового типу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процеси формування та функціонування холдингових структур в АПК України вивчали вітчизняні учені, серед котрих варто виділити В.Я. Амбросова, С.І. Архієреєва, С.І. Дем'яненка та А.В. Кучера. У своїх працях вони детально аналізують структурну побудову, принципи функціонування і тенденції розвитку холдингових формувань в аграрній сфері.

Постановка завдання. Завдання нашого дослідження – визначення причин інтенсифікації інтеграційних процесів в АПК, виникнення, розширення масштабів і коригування напрямів діяльності агрохолдингів.

Виклад основного матеріалу. Перехід агропромислового комплексу України на ринкові засади діяльності збільшив його привабливість для проникнення капіталу. Цьому сприяла велика кількість земельних, трудових і технічних ресурсів. Проте ці позитивні чинники нівелювали низькі ефективність виробництва і ступінь переробки сировини, велика кількість посередників на ринку, висока собівартість продукції, і, як наслідок, її висока реалізаційна ціна. Українські сільськогосподарські виробники опинилися в ситуації, коли більшість валової доданої вартості перебуває у власності посередників і переробних структур, котрі, користуючись монопольним становищем на ринку, максимізують прибуток за рахунок мінімізації закупівельних цін на сільськогосподарську сировину [1]. Дрібні сільськогосподарські підприємства з огляду на відсутність надійних каналів матеріального постачання та збуту готової продукції, не маючи достатніх фінансових ресурсів на модернізацію виробничого обладнання (табл. 1) та впровадження інновацій, не змогли скласти гідної конкуренції закордонним сільськогосподарським товаровиробникам [3].

Таблиця 1

Інвестиції в основний капітал (капітальні вкладення) економіки України (у фактичних цінах)

Показник	1995* р.	1999 р.	2000 р.	2001 р.	2002 р.
Всього, млн грн	937 816,0	17 552,0	23 629,0	32 573,0	39 439,0
Сільське господарство, млн грн	74 268,0	814,0	871,0	1 617,0	1661,0
Частка сільського господарства, %	7,9	4,6	3,7	5,0	4,3

* 1995 рік у млрд крб.

Практично відсутнім було банківське кредитування аграрного сектору. Зокрема у структурі капітальних інвестицій (капітальних вкладень) за джерелами фінансування найбільшу питому вагу займали власні кошти підприємств – 69%, водночас кредити банків та інші позики склали 5, кошти іноземних інвесторів – 4, вітчизняні інвестиції – 2, кошти державного бюджету – 5 та місцевого бюджету – 3 відсотки (дані за 2012 р.). У результаті обсяг валового виробництва за перше десятиліття функціонування аграрної реформи (1990–2000 рр.) знизився у чотири рази (див. рис.).

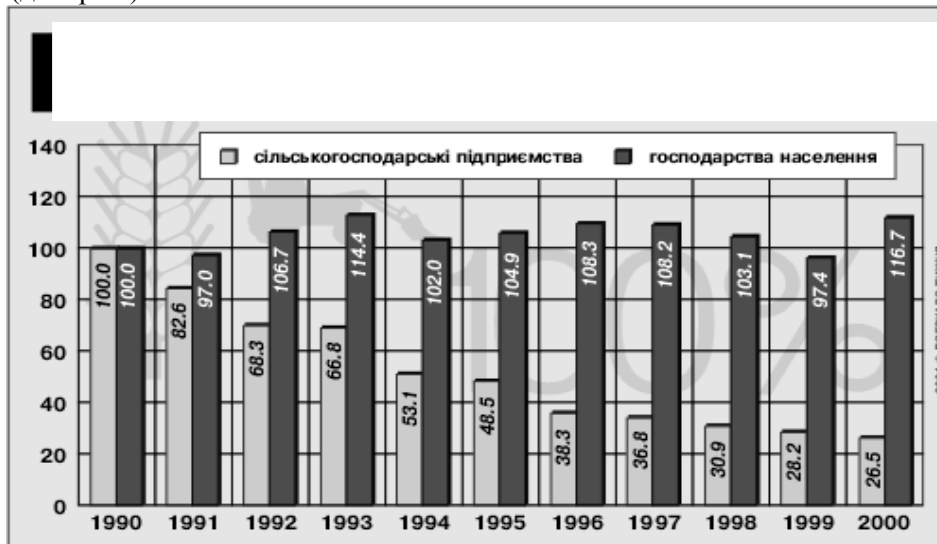

Рис. Індекс продукції сільського господарства за категоріями господарств.

Тому на тлі існуючого стану сільського господарства та сформованих тенденцій його розвитку особливої значущості набула розробка нових системних підходів до організації великотоварних інтегрованих сільськогосподарських підприємств.

На думку Н.А. Волкової, “в умовах дестабілізації забезпечити нормальні економічні відносини всіх партнерів можна тільки через формування інтегрованої економіки з відпрацюванням внутрішньовиробничих відносин” [7, с. 7].

Як показує практика, більшість вітчизняних великотоварних сільськогосподарських структур як початковий етап формування обрали горизонтальну інтеграцію, тобто об'єднання та організаційно-економічну взаємодію підприємств однієї або декількох галузей, які виробляють однорідну продукцію або виконують різні операції з її виробництва. В українських реаліях вона полягає у нарощуванні масштабів виробництва через додаткову оренду земельних площ, придбання однотипних підприємств або частки акцій в них (формування холдингових структур). Отож, використовуючи ефект масштабу, здійснюють економію трансакційних витрат, котрі спричинені: 1) непевністю аграрного ринку; 2) порушенням традиційних каналів збуту (реалізації) продукції; 3) відносно невеликими розмірами більшості підприємств.

У зв'язку з цим економічно обґрунтованим став бурхливий розвиток в аграрному секторі вертикально інтегрованих холдингових структур. За визначенням дослідників [1; 2], агрохолдинг становить сукупність юридичних осіб, пов'язаних договірними та майновими відносинами щодо управління головною компанією діяльністю інших учасників. Головна компанія має право приймати рішення, які потім реалізують інші учасники об'єднання. Основним нормативно-правовим документом, що регламентує діяльність холдингових структур, є Закон України “Про холдингові компанії в Україні” [8].

Холдингові агропромислові структури мають достатні фінансові ресурси для здійснення інвестицій у власне виробництво, а також замкнутий цикл виробництва, що забезпечує їм такі переваги:

1) робить їх економічно незалежними від підприємств – виробників сировини та підприємств – виробників сільськогосподарської продукції, зменшує ризики втрати продукції; маючи власні точки збуту готової продукції, вони незалежні від диктату цін реалізаційних мереж;

2) зменшує втрати значної частки валової доданої вартості;

3) створює можливість гармонійно розподіляти отриманий прибуток відповідно до потреб структурних підрозділів, що представляють ланки виробництва, а не до частки окремих підрозділів у формуванні загального прибутку. Завдяки цьому значні інвестиції отримують підприємства – виробники сільськогосподарської сировини.

Тому закономірно, що на сьогодні в сільському господарстві України функціонує 79 холдингових структур, кожна з яких орендує понад 10 тис. га сільськогосподарських угідь, їх загальний земельний банк склав понад 5,7 млн га, що становить 15,6% усіх сільськогосподарських угідь України [2; 4].

Основною стратегією розвитку холдингів на початковому етапі функціонування (1999–2008 рр.) було безперервне збільшення земельного банку та виробничих ресурсів незалежно від галузі діяльності.

Світова фінансова криза 2008 р. значно скоригувала стратегії розвитку агрохолдингів. Незважаючи на збереження відданості стратегії експансії, основну

увагу холдинги приділяють поліпшенню кадрового складу та зміцненню фінансової ситуації. Зокрема, за даними журналу Forbes, у 2012–2013 рр. вітчизняні агрохолдинги значно підвищили рівень оплати праці як топ-менеджменту, так і рядових працівників. Середня заробітна плата управлінців, наприклад, “Астарти”, у 2012 р. склала 362 тис. дол. США, “Milkiland” – 310 тис., “Миронівського хлібопродукту” – 290 тис. дол. США.

Насичення ринку аграрної продукції та зростання конкуренції в середовищі агропромислових структур України змушує їх поглинати конкуруючі структури, залучати значні фінансові ресурси, розміщуючи власні акції на міжнародних фінансових біржах (табл. 2) [9].

Таблиця 2

Діяльність українських агрохолдингів на фондовому ринку

Рей- тинг	Назва	Біржі, на котрих розміщені акції	Ринкова капіталізація, млн дол. США
1	МПХ	Лондонська фондова біржа (35% акцій)	1197,2
2	Укрленд- фармінг	Структурні підрозділи котируються на Лондонській та Франкфуртській біржах	987,4
3	Мрія	Франкфуртська фондова біржа (28% акцій)	832,5
4	Кернел	Варшавська фондова біржа (17% акцій)	732,1
5	NCH Capital	Франкфуртська фондова біржа (32,2% акцій)	132,0
6	Астарта-Київ	Варшавська фондова біржа (34% акцій)	102,4
7	Агротон	Варшавська фондова біржа (26,2% акцій)	81,3
8	Синтал	Франкфуртська фондова біржа (32,2% акцій)	120,7
9	Valinor	Лондонська фондова біржа (35% акцій)	17,2
10	УАІ	Заплановано IPO у 2013 році	–

Завдяки інвестиційній діяльності агрохолдингів у 2011–2012 рр. зросли обсяги виробництва практично всього спектру сільськогосподарської продукції.

Зокрема, за даними Міністерства фінансів, у 2012 р. прибуток від експорту продукції сільського господарства та харчової промисловості перевищив прибуток, отриманий від експорту продукції металургії. Виробництво та експорт в агросфері ростуть темпами, що значно випереджають практично всі галузі виробництва. Зовнішня торгівля продукцією АПК, виготовленою в Україні, склала 18,2 млрд дол.

США, що на 40% більше, ніж у 2011 році. Майже 25% від усієї експортної виручки у 2012 р. припало на продукцію, виготовлену в секторі АПК. Темпи росту капітальних інвестицій у вітчизняне сільське господарство протягом останніх семи років склали 191%. Проте не варто ідеалізувати діяльність агрохолдингів. Зокрема необхідність значних інвестицій робить більшість компаній заручниками кредиторів, що зазвичай призводить до перерозподілу активів.

Вертикально інтегровані групи компаній використовують систему податкових пільг для сільського господарства (передусім фіксований сільгосподаток) з метою мінімізації оподаткування в інших галузях (зокрема переробці й торгівлі). Найчастіше для цих операцій використовують галузі тваринництва й птахівництва, які займають значно менші земельні площі, ніж рослинницькі підприємства, але платять сільгосподаток, виходячи з орендованих земель. Тому варто впровадити диференціацію податкових пільг, встановивши їх для дрібних товаровиробників і фермерів, відштовхуючись від доходу, кількості робочих місць і розміру орендованої земельної ділянки [10].

Висновки. Кризові явища в економіці України внаслідок розпорошеності виробництва зумовили здійснення яскраво виражених інтеграційних процесів, що покладені в основу створення великотоварних структур. Зазначені структури, поєднавши повний цикл виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції, досягли мінімізації втрат валової доданої вартості реалізованої продукції та гармонійного їх розподілу поміж ланками виробництва.

Проте досліджувані об'єкти мають низку недоліків, зокрема:

- 1) недостатня увага до розвитку соціальної сфери села та екологічної ситуації в сільській місцевості;
- 2) монополізація цілих секторів економіки України;
- 3) уникання сплати податків внаслідок переведення прибутку в сектори з пільговим оподаткуванням.

Бібліографічний список

1. Пугачёва Е. Н. Инвестиционная привлекательность аграрных предприятий / Е. Н. Пугачёва. – Донецк : ДонНУ, 2001. – 216 с.
2. Сільське господарство України : стат. зб. за 2010 рік / за ред. Ю. М. Остапчука. – К. : Державний комітет статистики України, 2011. – 384 с.
3. Аграрна реформа в Україні: досягнення та прорахунки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ucers.org/ukt/article.php?news_id=141.
4. Земельный банк Украины. Собственники украинских земель [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://zet.in.ua/economic/otrasli/apk/zemelnyj-bank-ukrainy-sobstvenniki-ukrainskix-zemelZ>.
5. Белокрылова О. С. Занятость и рынок труда [Электронный ресурс] / О. С. Белокрылова, А. А. Заиченко. – Режим доступа : <http://www.transeconom.boom.ru/issues/book/book1.htm>.
6. Вініченко І. І. Удосконалення інвестиційного процесу на основі кооперації та агропромислової інтеграції / І. І. Вініченко // Економіка та держава. – 2007. – № 5. – С. 33–36.
7. Волкова Н. А. Интеграция сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий / Н. А. Волкова, Н. В. Королькова // Аграрная наука. – 2002. – № 6. – С. 7–8.

8. Про холдингові компанії в Україні : Закон України від 15.03.2006 р. № 3528-15 // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 34. – С. 291.

Хірівський Р. Інтегровані холдингові структури у посткризовий період функціонування АПК України

Холдингові компанії в Україні як соціальне та економічне явище виникли на початку 2000-х років. Їхнє становлення та бурхливий розвиток спричинені сприятливим податковим та інституційним середовищем діяльності, низькою вартістю ресурсів. Відсутність значущої конкуренції спричинила їх домінування на внутрішньому ринку. Поза тим, існує низка загроз, котрі вказані структури спричинюють своєю діяльністю. Це стосується погіршення екологічної ситуації в сільській місцевості, втрати робочих місць, ухиляння від сплати податків.

Ключові слова: холдингові компанії, інтеграційні процеси, фондовий ринок, інвестиційна діяльність.

Khirivskiy R. Integrated holding companies in the post-crisis period of the agricultural sector of Ukraine

Holdings in the Ukraine as a social and economic phenomenon emerged in the early 2000 s. Their formation and rapid development caused by favorable tax environment and institutional activity, low-cost resources. The lack of significant competition caused their dominance in the domestic market. Nevertheless, there are a number of threats that are listed structure causing its activities. This applies to environmental degradation in rural areas, loss of jobs, tax evasion .

Key words: holdings, integration processes, stock market investments.

Хиривский Р. Интегрированные холдинговые структуры в посткризисный период функционирования АПК Украины

Холдинговые компании в Украине как социальное и экономическое явление возникли в начале 2000-х годов. Их становление и бурное развитие вызваны благоприятной налоговой и институциональной средой деятельности, низкой стоимостью ресурсов. Отсутствие значимой конкуренции вызвало их доминирование на внутреннем рынке. Кроме того, существует ряд угроз, которые указанные структуры вызывают своей деятельностью. Это касается ухудшения экологической ситуации в сельской местности, потери рабочих мест, уклонения от уплаты налогов.

Ключевые слова: холдинговые компании, интеграционные процессы, фондовый рынок, инвестиционная деятельность.